

הלכות קצירה בשביעית

שלא לקצור כרגיל

א. ויקרא כה

- (ד) וּבִשְׁנֵה הַשְּׁבִיעִת שַׁבַּת שַׁבְּתוֹן יִהְיֶה לְאֶרֶץ שַׁבַּת לַד' שָׁדָד לֹא תִזְרַע וְכַרְמֶךָ לֹא תִזְמַר:
(ה) אֵת סְפִיחַ קְצִירְךָ לֹא תִקְצֹר וְאֶת-עֲנָבֵי נִזְיֶרְךָ לֹא תִכְצֹר שְׁנַת שַׁבְּתוֹן יִהְיֶה לְאֶרֶץ:
(ו) וְהִיתָה שַׁבַּת הָאֶרֶץ לְכֶם לְאֹכְלָהּ לָךְ וּלְעֶבְדְּךָ וְלְאִמְתְּךָ וְלַשְׂכִּירְךָ וְלַתּוֹשָׁבְךָ הַגֵּרִים עִמָּךְ:

ב. ספרא בהר פרשה א:א:ג

"את ספיח קצירך לא תקצור", מיכן סמכו חכמים על הספיחים שיהו אסורים בשביעית. "ואת ענבי נזיריך לא תבצור", מן השמור [נזור] בארץ אין אתה בוצר, אבל אתה בוצר מן המופקר. "לא תבצור", לא תבצור כדרך הבוצרים. מיכן אמרו תאנינים של שביעית אין קוצים אותה במוקצה, אבל קוצה אתה בחורבה, אין דורכים ענבים בגת אבל דורכים בעריבה...

ג. רמב"ן ויקרא כה:ה

וזה ששנויה בתורת כהנים (פרק א ג) "ואת ענבי נזיריך לא תבצור" מן השמור בארץ אין אתה בוצר אבל בוצר אתה מן המופקר, "יפרש הרב [רש"י] לומר ענבי נזירות לא תבצור אותם בנזירותם, אבל תפקיר הכל ותבצור עם העניים:

ד. תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת שביעית פרק ח

"את ספיח קצירך לא תקצור ואת ענבי נזיריך לא תבצור" - מן השמור בארץ אין אתה בוצר, אבל בוצר את מן המופקר. לא תבצור כדרך הבוצרים, מיכן אמרו תאנים של שביעית אין קוצין אותן במוקצה אבל קוצה הוא בחרבה, אין דורכין ענבים בגת אבל דורך הוא בעריבה...

האם חיוב שינוי בקצירה שייך לכל, בין אם משומר בין אם מופקר?

ה. רמב"ם על משנה מסכת שביעית פרק ח משנה ו

והכוונה בכל זה שצריך לשנות ושלא יתעסק בפירות שביעית כדרך שמתעסק בשאר שנים, והוא לפי שאמר ד' "ואת ענבי נזיריך לא תבצור", ואי אפשר לומר שרצונו בפסוק זה לאסור הבצירה לגמרי, שהרי כבר התיר אכילתם באמרו "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה", ולא נתכוון כאן אלא כמו שביארו בספרא "לא תבצור כנגד הבוצרים, מכאן אמרו תאנים של שביעית אין קוצין אותם במקצה וכו'".

ו. ר' שלמה זלמן אוירבך, מעדני ארץ ז:ב "וכיון"

נראה דהפקירא דשביעית אע"ג שהוא אב לכל מיני הפקר, אפ"ה חלוק הוא במקצת משאר הפקר דחשיב כאילו אינו שייך כלל לשום אדם, וממילא רשאי כל אדם לזכות מהפקר כמה שירצה, משא"כ בשביעית שאמרה תורה "ואכלו אביוני עמך" וגם אמרה "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה", לך ולעבדך ולאמתך ולשכירך ולתושבך הגרים עמך וגו'", אפשר דחשיב כאילו כולם שותפים בה, וכיון שכן אין שום אדם רשאי לזכות בהם כי אם לפי צרכו...

ז. תלמוד בבלי מסכת סוכה דף לט:ב

משנה: הלוקח לולב מחבירו בשביעית, נותן לו אתרוג במתנה, לפי שאין רשאי ללוקחו בשביעית. גמרא: לא רצה ליתן לו במתנה מהו? אמר רב הונא: מבליע ליה דמי אתרוג בלולב. וליתיב ליה בהדיא! [ואמאי אסור ללוקחו?] לפי שאין מוסרין דמי פירות שביעית לעם הארץ, דתניא, "אין מוסרין דמי פירות שביעית לעם הארץ יותר ממזון שלש סעודות. ואם מסר, יאמר, 'הרי מעות הללו יהו מחוללין על פירות שיש לי בתוך ביתי', ובא ואוכלן בקדושת שביעית." במה דברים אמורים? בלוקח מן המופקר. אבל בלוקח מן המשומר, אפילו בכחצי איסר - אסור.

ח. רש"י מסכת סוכה דף לט עמוד ב

במה דברים אמורים - דמזון שלש סעודות מיהא מוסרין? בלוקח מן המופקר, שראה חבר זה שנתלקטו פירות הללו בשדה המופקר, שאין עם הארץ זה שומרו, הואיל ולא ראינוהו חשוד - מותר למסור לו מעט. אבל לא הרבה, שלא תהא עינו צרה להצניען. אבל בלוקח מן המשומר - ששדה זו היתה משומרת בגדר ופתח נעול - זה נחשד לענין שאינו מפקיר לעניים, דכתיב (שמות כג) "ואכלו אביוני עמך וגו'", והערמה היא שמוכרן על יד על יד.

ט. תוספות מסכת סוכה דף לט עמוד ב "בד"א"

...כך פי' בקונט', ולא יתכן פי' זה לפי מה שפירשנו בשם ר"ת פ"ב דכתובות (דף כד. ושם) גבי "שלי חדש ושל חברי ישן" דסתם ע"ה אינו חשוד אא"כ יודע ביה שהוא חשוד! ואי בודאי חשוד מיירי הכא, א"כ מן המופקר נמי ליתסר הפיגם וכו' וכל הני דחשיב התם [להלן בסוגיא!] ואומר ר"ת דפירות מן המשומר אסורין כדדרשי' בת"כ "ואת ענבי נזיריך לא תבצור" מן המופקר אתה בוצר ואי אתה בוצר מן המשומר, "ד'נזיריך' משמע דנזר מהן בני אדם.

וכן פיל בקונט' בשם רבותיו בסוף יבמות (דף קכב). גבי "נכרי שהיה מוכר פירות בשוק ואמר פירות הללו של ערלה הם, של נטע רבעי הם, של עזקה הם, לא אמר ולא כלום, לא נתכוין זה אלא להשביח מקחו." כלומר 'של עזקה' מפרדס מעוזק וגדר סביב לו והיא שביעית. והקשה שם בקונטרס על פירושם, מה איסור יש כאן? אם עבר זמן הביעור, לא שנא מן המשומר ולא שנא מן המופקר אסור! וקודם הזמן אלו ואלו מותרין! ופירש שם ד'עזקה' עיר שבארץ ישראל ופירותיה משובחים, ואם היה עובד כוכבים זה בחוצה לארץ ומשבחן ואומר מעזקה הן אין חוששין לדבריו לענין שביעית, דאין נוהגין בחו"ל... ופירוש ראשון נראה לר"ת דמן המשומר אסורים כדפרישית...

י. ר"ש מסכת שביעית פרק ח משנה ו

וכל מה דאסרינן הכא היינו מן המשומר, אבל מן המופקר שרי כי אורחיה, כדמוכח בירושל' (ה"ו)...

יא. רדב"ז הלכות שמיטה ויובל פרק ד

וכתב ר"ש... ומשמע את השומר בארץ אין את בוצר כדרכך, אבל בוצר את כדרכך מן המופקר. וק"ל עליה, והלא כל השדות הפקר הם בשביעית, וכי איצטריך קרא שלא יבצור כדרך הבוצרים למי שעבר ושמר כרמו ולא הפקירו?! ואפשר שמפני קושיא זו השמיט רבינו זה הירושלמי...

יב. רמב"ן ויקרא כה:ה

ומכל מקום לא אסרו חכמים פירות השדה המשומר לכל אדם, אלא שלא יקחו אותם מן המשמר. ולכך שנו בתורת כהנים (פרק א ג) "ואת ענבי נזירך לא תבצור", מן השומר בארץ אי אתה בוצר אבל אתה בוצר מן המופקר, 'לא תבצור', כדרך הבוצרים. מכאן אמרו תאנים של שביעית אין קוצצין אותן במקצע ואין דורכין ענבים בגת אבל דורך בעריבה." ופירוש, מדלא כתיב 'ענבי הנזיר לא תבצור' וכתוב 'נזירך', לדרוש "לא תבצור אותם כדרך נזיר שלך, אבל תבצור אותם עם העניים כדרך שהם בוצרים", לומר שלא ישמרם לעצמו אבל ילקוט אותם עם העניים כהפקר וינהוג בהם גם כן כדרך שהעניים נוהגין לדורכן בעריבה.

יג. גר"א, שנות אליהו, שביעית ח:ו פירוש הארוך

הכלל במשומר אסור בשום ענין, אף בשינוי, רק במופקר שרי בשינוי. ודוקא בתלוש, אבל במחובר אסור אף במופקר לקצור, כי אם לתלוש בידים. וכן תני בתורת כהנים... "לא תבצור כדרך הבוצרים" פי' אף בענבים שהם מופקרים לא התרתי לך רק לתלוש ולא לבצור כדרך הבוצרים.

יד. משנה מסכת שביעית פרק ה משנה ו

אלו כלים שאין האומן רשאי למכרם בשביעית: מחרישה וכל כליה העול והמזרה והדקר. אבל מוכר הוא מגל יד ומגל קציר ועגלה וכל כליה. זה הכלל כל שמלאכתו מיוחדת לעבירה אסור, לאסור ולהתר מותר:

טו. חזון איש, שביעית יב:ט

"אבל מוכר הוא מגל יד ומגל קציר", מכאן מוכח שלא הצריכו חכמים שינוי במעשה הקצירה, וקשה לפי' הגר"א דקצירה אסורה. וכבר הקשו כן בשנו"א, ולכאורה י"ל דתלינן בהיתר שקוצר תבואה שהביאה שלישי לפני ר"ה... אבל קשה א"כ למה אסור מזרה?

טז. חזון איש, שביעית כו:סדר השביעית ב

הפקיר כרמו לכל אדם, רשאי בעל הבית גם כן ללקוט פירות כרמו ולזכות מן ההפקר כשאר כל אדם, ואוכלן עד הביעור ומוציאן ומפקירן בשעת ביעור... וכדין שאר המלקטין כן דינו של בעל הבית הלוקט בתוך שלו. אבל לא ילקוט רק שיעור שדרך בעל הבית להביא לתשמיש ביתו ולא יותר. וכשאכל או מכר אלו שהביא, מביא פעם אחרת.

מהי השינוי בקצירה?

יז. רמב"ם על משנה מסכת שביעית פרק ח משנה ו

מוקצה, שם המקום ששוטחין בו הפירות להתיבש כגון התאנים והענבים

יח. ר"ש מסכת שביעית פרק ח משנה ו

מוקצה - כלי ברזל שחותך בו תאנים כך שמו:

יט. רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק ד:א

וזה שנאמר "את ספיח קצירך לא תקצור" שלא יקצור כדרך שקוצר בכל שנה, ואם קצר כדרך הקוצרין לוקה, כגון שקצר כל השדה והעמיד כרי ודש בבקר, או שקצר לעבודת הארץ כמו שבארנו, אלא קוצר מעט מעט וחובט ואוכל.

כ. חזון איש, שביעית יב:ב

ונראה דלענין איסור דאורייתא של בעלים בעינן שיעשה כדרך שעושין בכל השנים, וכל שהשאיר בשדה ושיוורו מוכיח עליו שאינו נוהג בעלות אינו עובר בלאו.

כא. ר"י קורקוס הלכות שמיטה ויובל פרק ד הלכה כד

ואין לדקדק מכאן ["אם הביא יותר מותר"] שאם אסף כל הפירות או נעל שדהו שיהיו הפירות אסורין באכילה, ממה שהוצרכו לומר כאן שאם הביא יותר משמע האם אסף כל הפירות או נעל שדהו, דאיכא למימר דה"ה והכל בכלל. אי נמי זהכא ["יותר"] מותר ואין צריך להפקיר אותו, ו"לא עבר בעשה" קאמר, כיון שמתחלתו היה מופקר ומן הפקר זכה, אעפ"י שלקח יותר ממה שהיה ראוי להביא אעפ"כ מותר. אבל אם מתחלה לא הפקיר ולא נטש דבר, חייב הוא להפקיר, ובעשה ו'עמוד להפקיר' קאי, אבל לעולם בין כך ובין כך הפירות לא נאסרו באכילה.

כב. חזון איש, שביעית יב:ט

"ואם הביא יותר מותר" קאי על כל אדם, שאם הביא מן המופקר יותר משיעור זה לא אסרוהו חכמים וא"צ להוציאם מביתו ולהפקירם. ומכאן נראה כמש"כ לעיל דאם אסף [בעל הבית] הכל לבית הרי הן הפקר, ואף אם אינן הפקר חייב להפקירן...

כג. משנה מסכת שביעית פרק ה משנה ז

היוצר מוכר חמש כדי שמן וחמשה עשר כדי יין, שכן דרכו להביא מן ההפקר. ואם הביא יותר מכאן מותר...

כד. ר"ש מסכת שביעית פרק ה משנה ז

ואם הביא יותר - מכשיעור זה, מותר ולא חיישינן דילמא מן המשומר דשביעית:

כה. רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק ד:כד

מצות עשה להשמיט כל מה שתוציא הארץ בשביעית, שנאמר "והשביעית תשמטנה ונטשתה." וכל הנועל כרמו או סג שדהו בשביעית ביטל מצות עשה, וכן אם אסף כל פירותיו לתוך ביתו.

אלא יפקיר הכל ויד הכל שוין בכ"מ שנאמר "ואכלו אביוני עמך." ויש לו להביא לתוך ביתו מעט כדרך שמביאין מן ההפקר, חמש כדי שמן וחמשה עשר כדי יין, ואם הביא יתר מזה מותר.

כו. חזון איש, שביעית יב:ו

אבל לענין שבות שאסרו לאסוף הרבה, שרב הכמות נראה כסחורה, לא מהני שיור, שהרי שבות זה בין בבעלים בין באחרים [ושיוור מהני רק שלא יהא נראה כבעל השדה, וכדלעיל]

כז. דרך אמונה ד:כד: קעה

כח. ר' שלמה זלמן אוירבך, מעדני ארץ ז:ג

נראה דלא מסתבר כלל לחלק בזה בין בעלים לאחרים, ובפרט דלפי מה דאמרן הרי עיקר איסור זה הוא משום קרא ד"ואכלו אביוני עמך"

כט. חזון איש, שביעית כו:סדר שביעית ו

לא ילקט הרבה בבת אחת אלא לוקט כשיעור שאדם מכין בביתו לתשמיש בני ביתו לימים מועטים

ל. דרך אמונה - ציון ההלכה הלכות שמיטה ויובל פרק ד הלכה לא ס"ק (שט)

ובס' ארחות רבנו ח"ב עמוד שמ"ה כ' בשם מרן שמותר להכין להצטרכותו והצטרכות בני ביתו למשך שבוע (גם שמעתי משמו שהתיר לעשות יין לב' שבועות ויל"ע דכאן משמע דמותר לעשות ט"ו כדי יין ומשמע שהוא יותר מהצטרכות לב' שבועות וצ"ע). גם העידו בשם מרן שאשה שתמיד עושה מחסן שמורים לזמן שאין ירקות בשוק אסורה לעשות כן מפירות שביעית, ולא מועיל שדרכה בכך תמיד, שנראה כסחורה:

לא. ר' שלמה זלמן אוירבך, מעדני ארץ ז:ב

בשביעית לא זכתה תורה לשום אדם כי אם לפי צרכו, וכשיעור שקבעו חז"ל, אלא שאעפ"כ אם הוא אוסף יותר משיעור זה וכהיא ד"היו ידיו של אחד מהם יפות" [פסחים פט: לענין ממונה על קרבן פסח שידוע כממהר לאכול הרבה] ג"כ מותר, כיון שהוא אומר שהוא צריך ליותר ממה ששיערו חז"ל.

לב. חזון איש, שביעית יב:ט

לא אסרו [הפירות שהוא אסף] ביותר מט"ו, ומשמע דמ"מ יש שיעור לדבר דפעמים אסרינן לי' ומצרכינן לי' להוציאם מידו, ושיעורא לא אתפרש.

לג. ר' שלמה זלמן אוירבך, מעדני ארץ ז:ג

וגם נראה שאף לרוב המפרשים [ר"ש ודעימיה] שפירשו מתניתן דהיוצר מוכר ה' כדי שמן וכו' לענין איסור משומר... דלפום פירוש זה נמצא שלא קבעו כלל חז"ל שום שיעור להיתר אסיפה שהרי נראה מדבריהם דלזכות מן ההפקר שפיר מותר גם יותר מה' כדים, אפ"ה בעיקר הדבר שפיר מודים גם הם דאסור לאסוף הרבה, דהא לענין היתר מכירת עגלה כתבו דהיינו מפני שצריך הוא [הלוקח] לכך כדי להביא [תבואה] למאכל ביתו ולא לאוצר, וממילא נראה שגם הם סוברים דמה שהוא יותר מכדי צרכו הרי הוא חוזר ומפקירם.

לד. ר' שלמה זלמן אוירבך, מעדני ארץ ז:ג

ומיהו אם עבר ואסף יותר מכדי צרכו באופן שגם הוא עצמו אומר שלא אספם לאכילה אלא לאוצר, נראה שלפי דברינו הרי הוא צריך אח"כ לחזור ולהפקירם לכל אדם, כיון דלאחר שכתב הרמב"ם איסור אסיפת כל פירותיו חזר וכתב "אלא צריך שיפקיר הכל", דמשמע שגם זה הוא בכלל חובת הפקר...

לה. ר' שלמה זלמן אוירבך, מעדני ארץ ז:ג

ולפי דברינו נראה דבכה"ג שיש לו בתוך שדהו רק כדי שיעור חמש כדי שמן שפיר רשאי הבעלים לזכות בכל פירותיו כזוכה מן ההפקר, כיון שעיקר רצון התורה הוא לחשוב את הקרקע בשביעית כאילו אין לה כלל שום בעלים, ושפיר אמרינן שהבעלים שוים לכל אדם, וכמו שמותר לאחרים לאסוף הכל, כמו כן מותר גם לבעלים עצמם.

לו. רדב"ז הלכות שמיטה ויובל פרק ד:כב

ושני הפירושים אמת דלעולם בעי לשנויי ואמרינן בת"כ לא תבצור כנגד הבוצרים מכאן אמרו תאנים של שביעית אין קוצין אותה במוקצה וכולה מתני' מייתי לה התם.

לז. חזון איש, שביעית יב:ח

וכיון דלהר"מ לעולם אין שינוי בעצם הקצירה והבצירה אלא השינוי הוא שלא יעשה בכמות רב וכדרך בעלות, הסומך להקל לקטוף וללקוט מעט מן ההפקר בלא שינוי במקום שאי אפשר לשנות לא הפסיד.

מחלקת חזו"א ור' שלמה זלמן אוירבך בענין שדה של אחרים

לח. חזון איש, שביעית יב:ט

"ואם הביא יותר מותר" קאי על כל אדם, שאם הביא מן המופקר יותר משיעור זה לא אסרוהו חכמים, וא"צ להוציאם מביתו ולהפקירם. ומכאן נראה כמש"כ לעיל דאם אסף הכל לבית הרי הן הפקר, ואף אם אינן הפקר חייב להפקירן. ומשמע דאפי' מביא משדה של אחרים אינו מביא יותר [מן השיעור], וא"כ צ"ל משום גדר סחורה נגעו בה שכל האוצר לזמן מרובה לא הוי "לאכלה" וחשיב כסחורה... ואפשר שכל שאוסף משדות אחרים מותר אף במרובה, אלא שאין דרך לאסוף הרבה מן ההפקר שהרי יש לוקטין הרבה [ולכן לא הזכירו הרמב"ם].

לט. ר' שלמה זלמן אוירבך, מעדני ארץ ז:ג

לענ"ד אין זה מסתבר, דהא כיון שמקורו של הרמב"ם הוא מהשיעור שנתנו חכמים במכירת כדים, א"כ מנלן לחלק בין בעלים לאחרים? גם נזכר בכל מקום שעיקר קפידת התורה הוא לחשוב את הבעלים בשביעית כאילו הוא איש אחר שאינו כלל בעלים, אבל מנלן להחמיר עליו יותר מאחרים?

מ. ר' שלמה זלמן אוירבך, מעדני ארץ ז:ד "הנה"

מא. דרך אמונה לשמיטה ויובל ד:א:יא